

Sit-khì Bó-gí Sè-kài ê Tân-ôan Gín-á
-Tiōng-sī Iù-jî ê Bó-gí Kàu-iòk

Koeh Hong-ian, Tēⁿ Si-chong, Tiuⁿ Hòk-chû

Bó-gí Kàu-iòk tī Bó-gí Ún-tōng jîn-sū ê chhian-ho bān-kiò liáu-āu, chóng-sìng pâi-jip-khì Káu-nî it-kōan kàu-iòk lāi-bīn ê pit-siu khò-thêng. Tùi 2001 nî khai-sí, sió-hák 1 nî kàu 6 nî múi chit lé-pai ài pit-sóan 1 kàu 2 tiám-cheng bó-gí khò-thêng (Hō-ló, Kheh-ka, Gôan-chû-bîn-gí sóan chit ê pit-siu). Che sī Tân-ôan kàu-iòk-sú tiong, chiap-sòa “Jin-sek Tân-ôan” khò-thêng ê sit-si, lêng-gôa chit ê tiōng-tōa ê lí-thêng-pi. Tùi thôan-thông gí-giân kap bûn-hòa ê pô-chûn kap hoat-iōng ê ū tiōng-tōa ê kòng-hiàn. Siu-jiân sī án-ne, kui-ê Tân-ôan ê bó-gí kàu-iòk iû-gôan bô chû-ì tiòh chòe tiōng-iàu ê chit só-châi, iā tiòh sī iù-jî ê bó-gí kàu-iòk. Ē-bīn thê chhut 2 ê sit-châi hoat-seng ê lē, ē-sái khòaⁿ chhut bûn-tê ê giâm-tiōng-sèng.

Khó--ka ang-á-bó chhut-sin i-seng sè-ka, chin ū Tân-ôan i-sek, pêng-sò 2 lâng seng-òah tûi-tâm lóng êng Tân-gí. In-ūi in 2 lâng khang-khòe bô êng, chit ê gín-á 4 hòe í-chêng hõtòa tī chháu-tê ê gôa-má piàn. Múi chit ê pâi 6, lé-pâi chhôa--tng--lái, Gín-á chin kó-chui chin gâu kóng-oe. Ē thiaⁿ Tân-gí, kóng Tân-gí; thiaⁿ bô Hôa-gí, iā bê hiáu kóng. Kap pê-bú kóng-oe êng Tân-gí, thiaⁿ tiòh Tân-gí-ko, ê tòe teh haiⁿ. chit chhôan khui tiân-sî, tú-á ê khòaⁿ Tân-gí hoat-im ê

“Pili Tân” pò-té-hì. Pát ê Hôa-gí ê bàng-kah, gín-á chiat-bòk lóng bê-hiáu khòaⁿ. Gín-á khòaⁿ liáu siuⁿ chê thâi-lâng pàng-hóe ê pò-té-hì, àm-mî koh ê chò ok-bâng. M-koh sui-bóng Tē-4-tâi pîn-tō chiap-kîn 100 tâi, gín-á ài khòaⁿ koh khòaⁿ ū ê Tân-gí gín-á chiat-bòk, 5 ki chéng-thâu-á sìng ê chhut--lái. Bô sîm-mih sóan-tek. Sô-í Gín-á iû-koh sî seng-khu bih tī chím-thâu âu-piah, thâu thám chhut-lái thau khòaⁿ. 4 hòe pòaⁿ í-âu Gín-á chhôa tng-lái ka-kî chiâu-kò, jit-sî sàng khì “iû-chí-ián”. Bô kàu pòaⁿ nî, bô koh kóng Tân-gí, bô koh thiaⁿ Tân-gí-ko, liân “Pili Tân” iā bô khòaⁿ-loh. Sîm-chì tûi Pê-bú kóng-oe mā khai-sí êng Hôa-gí. Pê-bú koh án-chhôaⁿ êng Tân-gí kap Gín-á kóng, i iû-gôan bô ài kóng. 4 hòe í-chêng hit ê bó-gí liän-tng, kó-chui khó-ài ê bó-gí gín-á án-chhôaⁿ to chhôe bê tng--lái.

Koeh--kà hu-hû 2 lâng chòe-kin hòng-khì Bí-kok ê hó thâu-lõ tng-lái Tân-ôan Tân-hák kâ-chheh. In ū chit tûi Tân, Eng, Hôa 3 siaⁿ-tòa ê siang-seⁿ-á. In kap pê-bú ê t ùi-oe siong-tong chhù-bî. “Kó-koh kâ my Barbie iōng pháiⁿ--khì.” “Mé-meh gó chhô-sô si-si” téng-téng, 3 chióng gí-giân chhap-lâm sú-iōng ê chêng-hêng.

Sui-jiān ū-sî hō̄ lâng sa lóng bô, m̄-koh siōng-sè kā thiaⁿ, in só kóng ê ōe chin hû-háp “phór-phiàn-sèng ê gí-hoat (Universal Grammar): Èng-kai iōng tōng-sû ê só-châi bē ēng miâ-sû; chû-sû kap siū-sû mā bē chhòng m̄ tiōh--khì. Kiⁿ-tiōh in ê chhin-chiâⁿ pêng-iú tiāⁿ-tiāⁿ hō̄ in chhòng-chô--chhut--lái ê bí-biāu giân-gí lái chhiò kah bák-iû lâu, pak-tó thiàⁿ. Týng-lâi Tân-ôan liáu-âu in-ūi khang-khòe bô êng, kā Siang-seⁿ-á sàng khì iû-chí-ián. Chiah 3 kò góch, ū chit jít Má-mah kiò chiâh-pñg, Cha-pō gín-á hiông-hiông kā Má-mah kóng, “Ma-ma nî suo toh hóá pû tóe, pû ūng suo “chiâh-pñg”, iáu suo “chho-fóan””. Má-mah thiaⁿ chit ê kiaⁿ chit tiô, mñg i ū siáⁿ m̄-tiōh, i tap kóng lâu-sû kóng..ê. Pê-bú khòaⁿ m̄ sî pân-sè, kóaⁿ-kín chhôa chhôa--týng-lâi. Má-mah kā khang-khòe sî sî--leh tî chhù kò gín-á. Pê-bú bô siúⁿ beh hō̄ gín-á khì kô-nóa tiōh hit chióng “Tân-gí m̄-tiōh, Hôa-gí khah sî tiōh” ê tan-it, pâi-gôa, koh hong-pì ê bûn-hòa.

Iù-jî sî án-chóaⁿ su-iàu bó-gí kàu-iòk? Kín 20 tang lâi, Tân-ôan in-ûi keng-chè hoat-tián, siā-hôe piàn-tōng, lú-sèng tê-ûi thê-seng, tâi-to-sò ê ka-têng sî ang-á-bô lóng ū chôan-chit ê khang-khòe. Siàu-liân-lâng ū tiōh kang-chok ê su-iàu iā tûi chng-kha chhian-sóa kàu to-chhî, bô koh kap pê-bú tòa chò-hóe. Chit chióng bô a-kong a-má, pê-bú siang sin-suí ka-thêng ê chêng-hêng, éng-hiông siōng tōa..ê chiū sî iù-jî kàu-iòk. Ú iù-jî ê ka-têng lóng ài kâ gín-á ê kàu-iòk

khang-khòe pau hō̄ “pâu mû”, thok-jî-sô (TJS), á-sî iû-chí-ián (ICI). M̄-koh TJS kap ICI ê kàu-iòk khiok-sî Tân-ôan kàu-iòk tiōng chòe hō̄ lâng khòaⁿ-khin ê pô-hûn. Hiân-chhú-sî ê TJS kap ICI chiong kàu-iòk “chhái-gé-hòa” (才藝化), bôk-tek sî beh hō̄ hák-seng ê-sái “piáu-ián” bô-chióng kí-lêng. In tî gí-giân kàu-iòk téng siōng kài tiōng-iàu ê chò-hoat, chiū-sî kiông-tiâu “chiàⁿ-im”, ū tiōh beh hō̄ múi chit ê iù-jî ê-thàng kóng “phiau-chún”, bô Tân-ôan-khiuⁿ ê Pak-kiaⁿ-gí.

Chit chióng chhò-si tûi iù-jî ê bó-gí ôh-tit, sîm-chì ti-kak ê hoat-tián, chô-sêng bô-hoat-tô bán-hôe ê siong-hâi.

Bó-gí ôh-tit tûi iù-jî lâi kóng, sî chit chióng chû-jiân ê lêng-lék. Iáh chiū-sî kóng iù-jî chiong só ôh--tiōh ê gí-giân, háp-chiâⁿ chò in náu-sîn-keng(NSK) ôah-tang chû-jiân ê tit-kak(intuition), jiân-âu iōng chit khôan tit-kak lâi kiàn-líp in tûi chiu-ûi sè-kài ê ti-kak(perception). Che tiōh-sî gí-giân-hák-kài só kóng ê gín-á gí-giân ôh-tit ê “Thian-hù ká-soat”(Innateness hypothesis). Chí-iàu hō̄ in sek-tong ê gí-giân chhì-kek, bô su-iàu têk-sû ê hùn-liân, iù-jî tiōh ê-sái ôh-tit bó-gí hòk-cháp ê kui-chek kap gí-hoat, chìn chit pô hêng-sêng liáu-kái sè-kài ê ti-kak ki-chhó. M̄-kú chit ê lêng-lék ū nî-kí ê hân-chè, chhiau-kòe koan-kiân ê nî-kí, gí-giân ôh-tit ê thian-hù lêng-lék tiōh sòng-sit.

Gí-giân Hák-ka chheng-ho' chit ê hiān-siōng hō chò “Koan-kiān nî-kí ká-soat” (Critical-age hypothesis). Che chiū-sī ūi sím-mih gí-giân-hē ê hák-seng beh ôh chit ê gōa-kok gí-giân hiah nih khùn-lân, á-nā gín-á teh ôh bō-gí hiah nih kán-tan.

Bí-kok ū chit ê choan-bûn gián-kiù î-bîn ê gí-giân kap NSK òah-tāng ê koan-hē. Chit ê gián-kiù hoat-hiān 3 hòe î-bîn kàu Bí-kok ê lâng, i teh kóng Eng-gí ê sî, NSK òah-tāng kap Bi-kok pún-thó ê lâng bô cheng-chha. M̄-kú nā sī 8 hòe chiah î-bîn kà u Bí-kok ê lâng tiôh ū bêng-hián ê chha-piât. Chit ê gián-kiù kā lán kóng, Tân-ôan hiān-chhú-sî ê iù-jî kàu-iòk kòe-tō kiông-tiāu “gí-giân chhái-gē-hòa” ê Hôa-gí “chiàⁿ-im hùn-liân”, hi-seng tiôh chū-jiân, háp-gí ê bō-gí hák-sip khôan-kéng. Tí chit khôan teng-tâⁿ ê kàu-iòk tiâu-kiâⁿ ê-kha, gín-á m̄-nā bô tí koan-kiān nî-kí chín chêng kiàn-líp bō-gí ê châi-tiāu, koh chìn chit pōr hù-bîn lâi éng-hióng NSK òah-tāng ê tit-kak kap tûi chiu-ûi sè-kài ê ti-kak. Éng-hióng châan-bîn siong-tong tōa. Sió-hák í-âu sui-bóng ū bō-gí kàu-iòk lâi “pō phòa bâng”, m̄-kú koan-kiān nî-kí hit ê ñg-kim sî-kî í-keng kòe, tài bân-lah.

Bák-chêng Tân-ôan iù-jî kàu-iòk ê lê ng-gôa chit ê tiông-tiám sî Eng-gí kàu-hák. Chha-put-to só ū ê ICI lóng seng-chheng in ū teh si-hêng siang-gí kàu-hák. Ú chit kóa pē-bú iā tam-sim nā-chún sit-hêng iù-jî ê bō-gí kàu-iòk ê éng-hióng Eng-gí ê hák-sip. Kî-sit gí-giân hák-ka í-keng chai-iâⁿ háp-gí ê

bó-gí kàu-iòk hō gín-á sék-sâi jîn-lûi gí-giân ê “phó-phiàn ê gí-hoat”. In nā koh chài chiap-chhiòk lêng-gôa chit ê gí-giân ê sî-chûn, ê-sái jú kín lâi chiáng-ák kî-tiong ê gí-hoat kui-chek, hák-sip gôa-gí tiôh jú ū hau-lút. Gín-á mā ê-sái thàu-kòe bō-gí lâi ôh tiôh jîn-lûi gí-giân ê “phó-phiàn sèng gí-im”(universal phonetics), chìn chit pōr èng-iōng tî in teh ôh thiaⁿ kap ôh kóng gôa-gí ê sî-chûn. Só-í hák-sip bō-gí, chòat-tùi bē éng-hióng hák-sip Eng-gí, tian-tó ū pang-chân hák-sip ê hau-kó.

Góan chû-tiūⁿ Tân-ôan bō-gí ê kàu-iòk tek-khak ài tûi iù-jî kàu-iòk chò khí. Bō-gí kàu-iòk m̄-sî kâ bō-gí tòng-chò chit ê khobák lâi kâ, mā bô èng-kai tòng-chò chit hâng châi-gê lâi hùn-liân. Bō-gí èng-kai sî su-seng hō-tōng ê gí-giân, sî gín-á-phôaⁿ lâi-té t ùi-õe ê gí-giân. Tiâⁿ-tiôh ài chû-tiông kiàn-líp chû-jiân, sek-tòng ê bō-gí khôan-kéng, phôe-iâng iù-jî tûi bō-gí ê i-ài kap hèng-chhù, tiông-kiàn pê-bú tûi bō-gí kàu-iòk ê chû-tiông kap sìn-sim, ūi tiôh âu-lâi ê sió-hák, tiong-hák, tâi-hák gián-kiù-só ê gí-giân kàu-iòk khak-líp kian-kiông ê ki-chhö. Án-ne chiah ū hoat-tō thê-seng Tân-ôan bō-gí tî Tân-ôan siâ-hôe ê tê-ûi kap sú-iōng ê phó-phiàn-hòa, lâi tât-sêng Tân-gí bûn-gê hòk-heng ê bôk-phiau.

Siông-kài kû-thé ê chhò-si sî só ū ICI chit pôaⁿ ê su-seng hō-tōng sî-kan èng-kai ê ng Tân-ôan bō-gí chìn-hêng. Īa chiū sî kóng Tân-gí èng-kai sî gín-á thiaⁿ kò-sû ê gí-giân, chhiùⁿ-koâ ê gí-giân,

Tân-ôan-jî Tê 3 kî p.5

chhit-thô(game) ê gí-giân, tî sek-gôa teh sng ê gí-giân. Bôk-chêng chit kóa iù-jî Eng-gí-pan só kiông-tiāu..ê, siông-khò sî-kan “All English, No Chinese”. Tí bō-gí kàu-iòk só kiông-tiāu ê sî “All Taiwanese Mother Tongue, No Chinese”.

Hiān-chhú-sî hû-háp bō-gí kàu-iòk phiau-chún ê ICI chha-put-to ê-sái kóng bô. Sin chêng-hú tî bō-gí kàu-iòk téng-bîn koh ū chin chê tâi-chì ê-sái chò. Kóng khah tōa-tiâu..ê ū: Tí tionsg-iong, Kàu-iòk-pôr ê-tàng tî kong-líp tâi-hák siat-líp Tân-gí gí-kâu kap iù-kàu-hê, phôe-ióng Tân-gí iù-jî kàu-iòk ê su-chu. Tí tê-hng, chiáng-lí iù-jî kàu-iòk ê kok kôan-chhî chêng-hú kàu-iòk-kiòk kap siâ-hôe-kiòk ê-sái chhôan-lát lâi chhui-hêng bō-gí kàu-iòk, lî-iōng iù-jî ê kàu-iòk pôr-chô, kôr-lê ICI kap TJS lâi sit-hêng bō-gí kàu-iòk. Tông-sî hō bîn-kan ê bô-

gí kap kàu-iòk thôan-thé phôaⁿ-ián kèm-tok (monitoring) ê kak-sek, lâi kiōng-tông ín-chhôa bó-gí kàu-iòk ê si-hêng.

Tâi-iân iù-jî bó-gí kàu-iòk ê sêng-pâi koan-hê Tân-ôan bûn-hòa ê chài-seng kap heng-bông. Sin chèng-hú ná ê-sái tî chit ê khám-cham phô siang-chhiú, chê kôan kôan, khòaⁿ hiān-chhú-sî ê iù-jî kàu-iòk kè-siòk chhân-hâi Tân-ôan Gín-á ê bó-gí sè-kài? ◆